D.C.L. CUDDAPAH
Acc. No. 38389

రేనాటి సూర్యచంద్రులు

ఉయ్యాలవాడ నారసింహారెడ్డి యుద్ధ వీరగాథ

(విప్లవ కాలము: క్రీ.శ. 1845-1847)

బుడ్డా వేంగళరెడ్డి దాన వీరగాథానిక

(జీవిత కాలము: క్రీ.శ. 1822-1900)

1969లో శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము నుండి
డాక్టరేటు పట్టమును పొందిన
'తెలుగు వీరగాథాకవిత్వము'
అను సిద్ధాంత వ్యాసము నుండి గ్రహింపబడినది

ఆచార్య తంగిరాల వేంకటసుబ్బారావు, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.
Professor of Emeritus (U.G.C.)
Department of Studies in Telugu
BANGALORE UNIVERSITY
Jnana Bharathi, Bangalore - 560 056

శ్రీరస
శ్రీకృష్ణదేవరాయ రసజ్ఞ సమాఖ్య
బెంగుళూరు
1999

P3332

RENATI SURYA-CHANDRULU-a heroic ballad about **UYYALAWADA NARASIMHA REDDY** (1845-1847A.D.) and a munificent balladling about **BUDDA VENGALA REDDY** (1822-1900A.D.), based on the Doctoral Thesis **"Ballad Poetry in Telugu"** written by **Prof. T.V. Subba Rao** which was awarded Ph.D. Degree in Telugu by Sri Venkateswara University in February 1969.

Pp. : XXXII+600+60 (Photographs)

First Edition : 22nd February 1999
(152nd Vardhanthi of Uyyalawada Narasimha Reddy)

Copies : 1000

Price : **Rs. 450/- or $ 60**

D.C.L. CUDDAPAH.
Acc. No.

© : **Prof. T.V. Subba Rao**

Cover Page : **Grafix Shop,** Bangalore.

Letters & Back Cover Art : **"BAPU",** Madras.

Published by : **SRI RASA**
Sri Krishna Devaraya Rasajna samakhya
No. 40/12-7, Saurabha (Upstairs)
22nd Cross, Govindaraja Nagar,
Vijayanagar, Bangalore - 560 040
Phone: 080-3305902

Sole Distributors: **M/s. Visalaandhra Publishing House**
4-1-435, Bank Street
Hyderabad - 500 001, A.P.

For Copies : **M/s Visalaandhra Book House,**
Hyderabad, Vijayawada, Guntur,
Anantapur, Tirupati, Kakinada,
Hanamkonda & Visakhapatnam.

Printed by : **Sree Laxmi Art Printers**
910/A, 3rd Main, Vijayanagar,
Bangalore -560 040 Phone: 3300093

నారసింహారెడ్డి దెబ్బ
ఊరబిచికలు ఊరనుండవు
పొట్టి పిచికలు పొలము నుండవు
పసిపిల్లలు పాలు తాగరు - ॥సైరా॥

నారసింహారెడ్డి ఎంబడి
అయిదు నూర్లకు జనములేదే
కత్తి .... కత్తికీ ఖేలం[2]
కానీ నరసింహారెడ్డీ - ॥సైరా॥

భళిరా! నరసింహారెడ్డి!
నీ పేరంటే - రాజా నరసింహారెడ్డి!

నారసింహారెడ్డి ఎంబడి
గోసాయీ ఎంకన్న
గోసాయి ఎంకన్నా
ఒడ్డే ఓబన్నేము - ॥భళిరా॥

కొయిలకుంట్లా కొట్టినాడూ
గిద్దలూరూ దోచినాడూ
కుడీమీసా మొడాదిద్దీ
రచ్చకట్టన కొలువుదీరే - ॥భళిరా॥

వాహువా! నరసింహారెడ్డి!
నీ పేరంటే - రాజా నరసింహారెడ్డి!

(2) నారసింహారెడ్డి యొద్దకూడ నొక మహాబలాఢ్యుడగు ముస్లిము అంగరక్షకుడుగా నుండెడివాఁడఁట. అతని పేరు 'ఖాసిం సాహెబ్'. ఇతనిది ఆళ్ళగడ్డ తాలూకాలోని రుద్రవరము. ఈతఁడు చిట్టచివరి వఱకును నారసింహా రెడ్డి నంటిపెట్టుకొనియే యుండెను. జగన్నాథము కొండలోఁగూడ రెడ్డితో నుండెడివాఁడు. ఆంగ్లేయులు రెడ్డిని బంధించి, కోవెలకుంట్లకుఁ దీసికొనిపోయి ఉరితీయఁగా, నితఁడు 'రెడ్డిలేని జన్మ నాకేల?' అని ఆత్మహత్య చేసికొనెను.

(3) యుద్ధసమయమున నారసింహారెడ్డి కడ గోసాయి వెంకన్న, ఒడ్డె ఓబన్న అను నమ్మిన బంట్లుండెడివారు. వీరిలో గోసాయి వెంకన్న గొప్ప మాహాత్మ్యము గలవాఁడు. ఇతఁడు చేతిలో నొక యాకుపసరు పోసికొని రాబోవు సంఘటనలను జెప్పెడివాఁడఁట. ఆంగ్లేయ సైన్యము లే దిశలో వచ్చుచున్నవో నారసింహారెడ్డి యీ గోసాయి వెంకన్న సహాయముతోఁ దెలిసికొనెడి వాఁడఁట.

(4) గిద్దలూరు దగ్గఱనున్న క్రొత్తకోటలో నారసింహారెడ్డి ప్రయోగించిన ఫిరంగియొకటి నేఁటికిని గలదు. ఇక్కడ రెడ్డి, వాట్సన్‌తో యుద్ధము చేయుచున్నప్పుడు, ఫిరంగినొక దిశలోఁగాల్పించి, యచటి సైనికులచే 'నారసింహారెడ్డి చనిపోయెను!' అని యఱపించినాఁడఁట. ఆంగ్లేయులందఱును నా దిశకుఁ బరువెత్తిరి. ఇంతలో నారసింహారెడ్డి అశ్వముపై వేఱొకదిశలోఁ బాఱిపోయెనఁట!

(5) నారసింహారెడ్డి దగ్గఱ నొక యపూర్వమగు ఖడ్గముండెడిదఁట. దానిని జేతితోఁబట్టి విదలించినచోఁ బొడవుగా ముందుకుసాగి శత్రువుల కుత్తుకల నుత్తరించెడిదఁట. వీరపాండ్య కట్టబ్రహ్మన సోదరునికడఁగూడ నిట్టి ఖడ్గముండెడిదని చెప్పుదురు.

(6) రూపనగుడి గ్రామమునకు సమీపమున 'నారసింహారెడ్డి గోడలు' అను ప్రదేశమున్నది. ఇచట పూర్వము 'బాసనపల్లె' యను గ్రామముండెడిదఁట. ఇందు

గలదా? ఆ తెలివి లేకుండుట వలననే, మనమిటుల, బానిసలకంటె హేయముగ జూడఁబడుట. ఇప్పుడైనను తెలివిగలిగి బ్రతుకుచున్నామా యనుకొన్న, నింకను ఆ మూఢత్వ పిశాచమును వదలకున్నాము. ఇంతటి నుండియైన, పల్లెలలో నుండు రెడ్డి ప్రముఖులు, గ్రామజాతరల మాని, పాపమును నశింపఁజేసి, మనెదరు గాక!

ఇఁక గ్రామ జాతరుల చరిత్ర నింతటితో నాపి, మన కథవంక మరలుదము. గిద్దలూరులో నరసింహారెడ్డి యిట్టి జాతరను జరిగించుచు, కలహములు జరుగకుండ, తాను జన మధ్యమున నొక ఖడ్గమునుగైకొని, నిలిచి యుండెను. ఇటులుండ, జనులలో నేదో యొక శబ్దము వినఁబడెను. అందఱును నిశ్శబ్దముతో తిరిగి చూడ, కొంత దూరమున, కొందరు సర్కారువారు వచ్చుచుండిరి. వారెవరన, డిప్యూటీ సూపరింటెండెంటు, సర్కిలిన్స్పెక్టరు, కంభం తహశీలుదారును, వారి వెనుక లేఫ్టినెంటు వాట్సన్ ఆధిపత్యము క్రింద కొంత సైన్యమును వచ్చుచుండిరి. వారిని జూచి, నరసింహారెడ్డి, తన యోధులను, ఆయుధపాణులై, రమ్మని సందేశమంపెను. ఐదు నిముసములలో, సుమారు రెండువందల బోయలు, తక్కిన జాతివారు ఆయుధములతో, ''కోబలీ''యని దూకిరి. సైన్యమును వీరును కలిసి యుద్ధము చేయ మొదలిడిరి. ఇరువైపులను జనులు నీల్గుచుండిరి. కంభం తహశీలుదారుఁడు నరసింహారెడ్డిని సమీపించ, నతని తలను వేఱుజేసి, పరుగెత్త మొదలిడెను. అతని వెంట నతని యనుచరులు గూడ పరుగెత్తిరి. వారిని విడువక సర్కారువారు వెంబడించిరి.

ఇరువది మూడవ ప్రకరణము:

మిత్రుల మరణము

నరసింహారెడ్డి కంభం తహశీలుదారు నంతమొందించి, యెవరికిఁ దెలియకుండ, తన మిత్రులగు ఒడ్డె హోబయ్యను గోసాయి వెంకన్నను వెంటఁబెట్టుకొని, నల్లమల యడవులలోఁ దాగెను. అతని సైన్యమంతయుఁ జెల్లా చెదురై, యొక్కొక్క రొక్కొక చోట దాఁగిరి. సర్కారువారు మాత్రము, వారి కొఱకై, యడవులన్నియు వెదకుచునే యుండిరి. వారు అడవిలో వేణుపొదలయందె గూర్చుండి, యిటుల మాటాడుకొన దొడఁగిరి.

నరసింహా : ఓయీ! వెంకన్నా! యిపుడేమి చేయుదము? సర్కారువారు మనల విడువరని తలఁచెద.

వెంకన్న : అయ్యా! ''రోటిలో తలఁదూర్చి రోకటిపోటునకు వెరువ దీరునా?'' విడువక పోయిన నేమి చేయఁగలరు? మనల బట్టి చంపఁగలరు. మన కాయువు దీరినపుడేమి చేయఁగలము?. ఎచట దాఁగినను చావుతప్పదు.

ఓబయ్య : రాచపీనుగ తోడులేక పోనట్లు, మనల జంపువఱకు, వారిలో కొందఱిని మనము కడతేర్చక వదలుదుమా?

నరసింహా : వారితోఁ బోరుటకు మనకు తగిన సైన్యము లేదు. మనవారందఱుఁ బాఱి పోయిరి. మన ముగ్గురమంత సైన్యముతో బోరఁగలమా?

ఓబయ్య : అటులైన కానన సీమలకేగి మాఱు వేసములతో జరిపింతము.

వెంకన్న : అది కానిపని. ఎక్కడికేగినను మనల కనుఁగొనక మానరు.

నరసింహా : వెంకన్నా! ఇపుడు సైన్యమెంత దూరమున వచ్చుచున్నదో నీయంజన ప్రభావము వలనఁ జెప్పఁగలవా?

వెంకన్న : చెప్పఁగలను. ఈ యడవులలో అందులకు కావలసిన యాకులు గూడ దొరకును. అయినను మనకొక చిక్కు కలదు. అందులకొక యాముదపు దీపము కావలయును. చూచుటకు పిల్లికన్నుల వాన్కై వెదుకఁ బనిలేదు. మన ఓబయ్య గలఁడు. ఇపుడు దీపము మాత్రము కావలయును. ఎచట దొరకఁగలదు?

నరసింహా : అది యిచట దొరకుట దుర్లభమే!

ఓబయ్య : ఏల భయపడెదరు? ఇచటికి అహోబిలము దగ్గఱ. అచటి కేగిన గుడిలో నిరంతరము ఆముదపు దీపము వెలుగుచుండును.

నరసింహా : అవును. బహు చక్కగ యోచించితివి. పోదము రండు.

అని యందఱును అహోబిలము గుడి దగ్గఱకు వచ్చి చేరిరి. గోసాయి వెంకన్న పొదలలోనికేగి, కొన్ని యాకులను దీసికొని, వచ్చి పసరుఁ జేయు చుండెను. ఓబయ్య, నరసింహారెడ్డి కలిసి, గుడి తలుపులఁ దీసి, లోపల దీపమును సరిచేయు నంతలో, వెంకన్న పసరు దీసికొని వచ్చెను. ఓబయ్యను దీపము నెదుట గూర్చుండఁబెట్టి, యెడమ చేతిలో పసరును రాచి, కన్నార్పకుండఁ జూచుచు, నడిగిన దానికి జవాబీయు మనగా, సరియని, చక్కగఁ జూచుచుండెను.

వెంకన్న : ఇపుడేమైనఁ గనఁబడుచున్నదా?

ఓబయ్య : సముద్రము కనఁబడుచున్నది.

వెంకన్న : బాగుగఁ జూడుము. ఇంకేమైన గనఁబడుచున్నదా?

ఓబయ్య : నడి సముద్రమున తెల్లని గుండ్రమైన వస్తువు కనఁబడుచున్నది

వెంకన్న : అటులనె నిదానించి చూడుము. ఇపుడేమైనది?

ఓబయ్య : అది నా వంకకు వచ్చుచున్నది.

వెంకన్న : ఇపుడేమైనది?

ఓబయ్య : అది పగిలిపోయెను.

వెంకన్న : తర్వాత?

ఓబయ్య : ఒక పడవ వచ్చుచున్నది.

వెంకన్న : పడవలో ఎవరున్నారు?

ఓబయ్య : నరసింహస్వామిని బోలు విగ్రహమున్నది.

వెంకన్న : నీ మనసులో నమస్కరించి సైన్య మెంత దూరమున నున్నదో చూపుమనుము.

ఓబయ్య : అడిగితిని.

వెంకన్న : ఇపుడేమైనది?

ఓబయ్య : అంతయు మాయమైనది. అడవి మాత్రము కనఁబడుచున్నది.

వెంకన్న : అడవిలో నెవరైన నున్నారా?

ఓబయ్య : అదిగో సైన్యము. డిప్యూటీ సూపరింటెండెంటు సైన్యముతోఁ గూడ మనల సమీపించుచున్నాడు. అదిగో వచ్చిరి.

అంతట వెంకన్న తటాలున చేతిని ద్రిప్పి ఓబయ్య కన్నులను మూసి, మఱలఁ దెఱచి'', యిఁక మనమిచట నుండరాదు'' అని చెప్పబోవు నంతలో సమీపమున శబ్దము వినఁబడెను. అది విని వెంకన్న'' మనము పరుగెత్తుదము రండు'' అనెను. అందులకు ఓబయ్య ''ముగ్గురము పరుగెత్తుట మంచిది గాదు. ముసుగు వేసికొని మన మిరువురము పరుగెత్తుదము. నరసింహారెడ్డి దేవుని వెనుక దాఁగి యుండును. పరుగెత్తెడి మనలఁ జూచి, మన యిరువురిలో నొకరు నరసింహారెడ్డి యని యెంచి,

వారు మనల వెంబడింతురు. వెంబడించిన పిదప, నరసింహారెడ్డి మఱల వెనుకకు పరుగెత్తి, యెచటనైన దాఁగును'' అని చెప్పెను. అందుల కందఱును సమ్మతించిరి. నరసింహారెడ్డి విగ్రహము వెనుక దాఁగెను. తక్కిన యిరువురును ముసుగు వేసికొని, వారు చూచుచుండగనె చెట్ల చాటునఁబడి పరుగెత్తఁ దొడఁగిరి. వారిని జూచి సైన్యమంతయు నరసింహారెడ్డియె పరుగెత్తుచున్నాడని వెంబడించి, యరమైలు పరుగెత్తు వఱకె వారిరువురిని సమీపించి, తుపాకులతో గాల్చిరి. వారిరువురును, మొదలు నఱికిన తరువులఁ బోలి, నేలఁగూలిరి. వారిని డిప్యూటీ సూపరింటెండెంటు పరీక్షించి, నరసింహారెడ్డి లేనందున నివ్వెర పాటునఁ జూచు చుండెను.

నరసింహారెడ్డి కొఱకై వారిరువురును తమ ప్రాణములనర్పించిరి. మిత్రులన్న వీరుగాక వేఱుఁగలరా? ఈ సంగతి నరసింహారెడ్డి వినిన ఎంత దుఃఖించునో వ్రాయ వీలుపడదు.

ఇరువది నాల్గవ ప్రకరణము:

ఉరి

సైన్యము వారిని వెంబడించిన తోడనె, నరసింహారెడ్డి మఱల వెనుకకుఁ బరుగెత్తి, దూరమున నొక పొదలోఁ గూర్చుండి, యిటుల వితర్కింపఁ దొడఁగెను. ''నాకు రెండు తుపాకి శబ్దములు వినఁబడెను. ఆ దుర్మార్గులు నా మిత్రుల వెంట నంటి, వారి నంత మొందించి యుందురా? ఔరా! మా కెట్టి దశ వచ్చెను! నా కింక మరణము తప్పదు. నేను మఱల గ్రిద్దలూరి కేగితినా, నాకొఱ కచట భటులు కాచుకొని యుందురు. ఉయ్యాలవాడకుఁ బోదమనుకొనిన, వారచట మాత్రము లేకుండనుందురా? ఏమైనగాని ఉయ్యాలవాడకు సమీపమున, నేను గట్టించిన రహస్య కుడ్యములలో దాఁగి యుండెద. అచటికిని వచ్చిన మఱియొక చోటికిఁ బరుగెత్తెద'' అని తీర్మానించుకొని చీఁకటి పడువఱ కందే యుండి రాత్రి ప్రయాణముఁ జేసెను.

అచట, సర్కారువారు, నరసింహారెడ్డి లేకుండుట గని, మఱల దేవాలయమున నేమైన నుండునని వచ్చి చూచి, అచట లేకుండుట గని, ముత్యాలపాటిలో నేమైన నుండునని, యచటి కేగి విచారించిరి. అచ్చటి వారు, తమ

నరసింహారెడ్డి ఒక గుండుతో డఫేదారుని కాల్చిచంపాడు. మరో అయిదుగురు పోలీసులు కూడా అక్కడికక్కడే మరణించారు. అక్కడి అమల్‌దారును రెడ్డి ఎత్తుకుపోయాడు. ఇతర ప్రభుత్వ సేవకుల ఇండ్లమీద నిఘా ఏర్పాటు చేశాడు. ఖజానాలో ఏమంత పెద్దమొత్తం లేదు. శిస్తువసూళ్ళన్నీ రు. 650-14-2; ఇతర మార్గాల్లో ఆదాయం రు. 136-9-4; ఖర్చు చూపినా చెల్లించవని మొత్తం రు. 18-2-10.

నరసింహారెడ్డి కార్యకలాపాలను అడ్డుకునేందుకు కడప, కర్నూలు, బళ్ళారి, సికిందరాబాదు నుండి సైనిక బృందాలు బయలుదేరాయి; కడప, కర్నూలు సరిహద్దు కొండల్లోని గుత్తి మీదుగా సప్లయిలు సమకూర్చుకుంటూ నరసింహారెడ్డి గిద్దలూరుకు బయలుదేరాడు. అతని సైన్యంలో వడ్డరులు, యానాదులు అంతా మూడు వేలమంది ఉన్నారు. 19వ రెజిమెంట్‌లోని కెప్టెన్ స్కాట్ నాయకత్వంలో 250 మంది సైనికులు, 50 మంది సవారులు, కర్నూలు అసిస్టెంట్ కమిషనరు కెప్టెన్ [illegible]తో పాటు నందికనుమ దాటారు. నరసింహారెడ్డి ఈ కొండలను నందికనుమకు దక్షిణంగా అప్పటికే దాటాడు. కంభం నుండి వచ్చిన దళంతో బ్రిటిష్‌దళం కలవవలసి ఉంది. సైనికులు గుత్తికనుమను కాపలా కాస్తున్నారు. దక్షిణంగా మరో కనుమకు కలెక్టరు కొక్రెయిన్, సైనికులు కాపలాగా ఉన్నారు. దాడి జరిపేందుకు నరసింహారెడ్డి సన్నాహాలు చేస్తున్నట్లు కర్నూలు అశ్వదళం సమాచారం అందించింది.

బ్రిటిష్‌సైన్యం సమీపిస్తున్నట్లు తెలిసిన రెడ్డిబృందం జమ్మలమడుగుకు ఇరవై మైళ్ళలో కర్నూలు సరిహద్దులోని రుద్రవరం చేరుకున్నారు. సైన్యం సమీపించగానే కడపజిల్లా కంభం వైపున్న కొండల్లోకి వెళ్ళిపోయారు. ప్రభుత్వదళంతో తలపడాలన్నదే రెడ్డి ఉద్దేశ్యం. కెప్టెన్ నాట్‌తో వచ్చిన సైన్యం కంభంనుండి వచ్చిన సైన్యంతో కలవాల్సి ఉన్నందున వారు నందికనుమ దాటారు. తిరుగుబాటు దార్లను అడ్డుకొట్టి వారు తిరిగి కనుమలు దాటకుండా చేయాలన్న ఉద్దేశ్యంతో కలెక్టర్

నెలకు వెయ్యి రూపాయల ఫించను ఏర్పాటు చేసింది ప్రభుత్వం. కాలక్రమంలో నొస్సం జమిందారు నిస్సంతుగా మరణించడంతో ఆ పింఛను నిలిపి వేయబడింది.

పెరగిపోతున్న ఆంగ్లేయుల దురాగతాలను అరికట్టాలని నరసింహారెడ్డి నిశ్చయించి ఇతరుల సహకారాన్ని సమకూర్చుకోగలిగాడు.

నరసింహారెడ్డి తనకు వచ్చే పింఛను మొత్తం కోసం తన బంట్రోతును కోవెలకుంట్ల తహసిల్దారు వద్దకు పంపగా, తలబిరుసు తహసీల్దారు, దాసరి క్రింద మరో దాసరియా, అంటూ యీసడించుకొని తిప్పి పంపాడు. ఈ తిరస్కృతి నరసింహారెడ్డి కోపానలాన్ని ప్రజ్వలింప చేసింది.

1846 జులై నాటికి నరసింహారెడ్డి కొంత జనాన్ని కట్టుబడి దార్లను పోగు చేసికొని ప్రభుత్వంపై తిరుగుబాటుకు సమాయత్తమయ్యాడు. ప్రభుత్వం నరసింహా రెడ్డిపై నిఘా వుంచింది.

1846 జులై 7,8 తేదీలల్లో నరసింహారెడ్డి బృందం చాగలమర్రి తాలూకా రుద్రవరం గ్రామం దోచుకొని పోతుండగా ప్రభుత్వం తరుపు మనుషులు వారిని ఎదురుకొన్నారు. నరసింహారెడ్డి మనుషులు వారిని చంపివేశారు. ఈ దెబ్బతో బ్రిటీష్ వారు మిలిటరీని సిద్ధంగా ఉంచుకొనసాగారు.

నరసింహారెడ్డి బృందం జులై 10వ తేదీన కోవెలకుంట్ల ట్రెజరీ పైబడి అందున్న 805 రూపాయాల 10 అణాల 4 పైసలు మొత్తాన్ని దోచుకొని పోయారు. అడ్డువచ్చిన దఫేదారును, ఆరుగురు పోలీసులను చంపివేశారు. నరసింహారెడ్డి స్వయంగా ఈ దోపిడికి నాయకత్వం వహించి తహసీల్దారు రాఘవాచారిని బందీగా పట్టుకొని పోయాడు.

అప్పట్లో నరసింహారెడ్డి బృందంలో 9వేలమంది ఉన్నట్లు అంచనా. వనపర్తి జమిందారు రాజా రామేశ్వరరావు, మునగాల రామకృష్ణారెడ్డి, జటుప్రోలు రాజాలక్ష్మణరాయుడు, పెనుకొండ, ఔక్ జమిందార్లు, హైదరాబాద్‌కు చెందిన సలామ్‌ఖాన్, కర్నూలుకు చెందిన పాపాఖాన్, బనగానపల్లె నవాబ్‌మహమ్మద్ అలీఖాన్ మున్నగువారు, ముఖ్యంగా కట్టుబడి బంట్రోతులు, చెంచులు, వడ్డెవాళ్ళు, బోయవాళ్ళు, యానాదులేగాక కొందరు బ్రాహ్మణులు కూడా ఆ బృందంలో చేరారు.